

crkva u svijetu

EKUMENIZAM

SOLOVJEV I STROSSMAYER O SJEDINJENJU CRKAVA

Prilog u povodu stogodišnjice boravka Vladimira Solovjeva u Đakovu

Slavko Platz

U drugoj polovici 19. stoljeća mali grad Đakovo bio je sjedište poznatog biskupa Josipa Jurja Strossmayera (1815—1905). Tijekom pedeset i pet godina njegova biskupovanja (1850—1905) kroz Đakovo je prošlo mnogo uglednih gostiju: crkvenih dostojanstvenika, ljudi iz političkog i građanskog života, poklonika znanosti i umjetnosti, predstavnika drugih vjeroispovijesti. Ljudi koji su imali nove ideje, kao i on, tražili su od njega podršku. Među njima je bio i poznati ruski filozof Viadimir S. Solovjev (1853—1900). Ove godine se upravo navršava sto godina od boravka ovog znamenitog Rusa u Đakovu kod Strossmayera. Boravio je u Đakovu oko dva mjeseca, u ljeto sve do jeseni, do sredine rujna 1886. Ono što ih je povezivalo bilo je pitanje i problem crkvenog jedinstva između Istočne i Zapadne crkve, između pravoslavnih i katolika. Kroza sve vrijeme boravka u Đakovu Solovjev i Strossmayer bili su stalno zaokupljeni bolnom ranom crkvene razjedinjenosti kršćanskog svijeta i to je nadahnjivalo njihove razgovore i planove.

Ovim člankom želimo spomenuti ovu stogodišnjicu radi važnosti i suvremenosti problema koji je u srži crkvene nauke kroz ovih sto godina, samo ga u novije vrijeme pod utjecajem kondilskih gibanja promatramo pod ekumenskim vidikom. Ova dvojica velikana vidovito su ga i proročanski poticala i unaprijedila. Zatim objavljujemo ovdje dva pisma, jedno što ga je Solovjev uputio Strossmayeru iz Zagreba neposredno nakon odlaska iz Đakova, a drugo, zapravo dio pisma, koje je Strossmayer uputio papinskom nunciju u Beč nakon odlaska Solovjeva kojim je popratio njegov boravak u Đakovu. No prava vrijednost ovih pisama je u tome što sada, koliko je nama poznato, prvi put izlaze na hrvatskom jeziku (u mom prijevodu), jer je Solovjev pisao Stross-

mayeru na francuskom, a Strossmayer nunciju na latinskom jeziku. A unutrašnja vrijednost ovog priloga jest u tome da upoznamo neke originalne misli ovih velikih ljudi izravno iz dokumenata i tako ih učinimo dostupnima široj javnosti.¹

Do poznanstva Solovjeva sa Strossmayerom došlo je ovako: Strossmayrov prijatelj i predsjednik Jugoslavenske akademije u Zagrebu Franjo Rački boravio je na studijskom putovanju po Rusiji 1884. godine. Za vrijeme tog boravka divio se kulturnom, umjetničkom i religioznom bogatstvu Rusije, kako je sam po povratku pripovijdao. Susreo je također i mnoge intelektualce, među kojima i Vladimira Solovjeva, tada već mladog univerzitetskog profesora koji je osobito došao na glas 1881. u povodu smrti glasovitog književnika Fjodora Dostojevskog. Tom prigodom Solovjev je održao tri važna govora koji su imali velik odjek među intelektualcima. Rački je Solovjevu pričao i o Strossmayeru i njegovim nastojanjima oko sjedinjenja Crkava. Poslije, 1885. godine sam je Strossmayer pozvao Solovjeva da dođe k njemu u pohode što se i ostvarilo u ljeto 1886. godine.²

I. Tko je Vladimir Solovjev?

Predstavimo najprije Vladimira Solovjeva, jer mladoj generaciji nije tako poznat. Rođen je u Moskvi 1833. u obitelji intelektualaca. Otac mu je bio poznati povjesničar, a majka Polyksena Vladimirovna potjecala je iz ukrajinske obitelji i bila je u srodstvu s filozofom G. Skovoroda. Djed s očeve strane bio je svećenik. Prerano dozreo mladić brzo se uspeo na sveučilišnu katedru, već 1875. postiže katedru filozofije. — Nije lako donijeti sud o filozofiji, aktivnosti i osobi Vladimira Solovjeva. Krajem prošlog stoljeća bio je na vrhuncu svoje aktivnosti. A to stoljeće poznato je u povijesti filozofije po dubokoj dekadenciji kulture i kršćanske filozofije. Isprepletali su se mnogi novi filozofski smjerovi nakon Hegela. Solovjev stvara pokušaj sinteze religiozno-filozofskih ideja: filozofije, dogme i znanosti, a sve to prožeto kršćanstvom. Suvremenici su mu poznati književnici Fjodor Dostojevski i Lav N. Tolstoj koji su zajedno sa Solovjevom slavu Rusije pronijeli svijetom. Prerano skršen bolešću, umro je već 1900. godine.

Oni koji se bave Solovjevom uvijek su u nedoumici kako će izraziti i odrediti njegov život i djelo. On prethodi svome vremenu, kao i Strossmayer. Mnogostrukost njegove osobe može se izraziti ovako: on je mistik, filozof, teolog, ekumenist prije ekumenizma³. U mističnim doživljajima od rane mladosti intuitivno je »susreo«³ Sofiju-Premudrost Božju. Na njoj izgrađuje svoju kozmologiju i antropologiju. Ova nauka došije vrhunac u teoriji o Bogočovještvu, u smislu povijesti svijeta kao

¹ Korespondenciju između Solovjeva i Strossmayera izdao je ERNEST L. RADLOV, *Pisma Vladimira Solovjeva*, sv. I, S.-Peterburg 1908, u originalu. Također su sva prevedena na ruski u potpunom izdanju djela SOLOV'EV, *Sobranie sočinjenij V. S. S.*, sv. 11, Brjuselj (Bruxelles), 1969.

² Usp. MICHEL D'HERBIGNY, *Vladimir Solovjev*, Zagreb 1919, 141—142.
³ Usp. JERKO BARIŠIĆ, *Solovjev — ekumenist prije ekumenizma*, u *Crkva u svijetu*, 3 (1981), 242—246.

kršćansko-ljudskog procesa. Na njoj zacrtava plan kršćanske politike i zastupa univerzalno kršćanstvo, ekumenizam i socijalno poslanje Crkve.

Život, filozofija i čitava mu djelatnost čine jednu nerazdvojnu cjelinu. »Aktivnost više nego misticizam obvezuje povjesničara Solovjevove misli da se zaustavi na njegovu životu. Naime, život Vladimira Solovjeva i njegovo mesijansko djelo čine jednu nerazdvojnu cjelinu. Upravo život Solovjeva dopušta nam shvatiti nutarnji ritam koji slijedi njegova misao.«⁴ Prema tom životnom ritmu možemo podijeliti život Solovjeva u tri perioda, prema načinu kako je zamišljao svoje djelo. U središtu čitave djelatnosti jest intuicija neke više stvarnosti čudesne ljepote koja svojim utjelovljenjem u svijet mora preoblikovati svijet. Tu stvarnost on naziva »Sofija-Premudrost Božja« koju je tri puta u mističkim vizijama gledao.

Prvi period njegova života jest *teozofski* (1853—1881). U to vrijeme pokušava izgraditi sintezu kršćanske filozofije sa znanošću i suvremenom filozofijom i tako utjeloviti »Sofiju« u svijet. Drugi period je *teokratski* (1881—1890). Tada svoju djelatnost posvećuje sjedinjenju Crkava smatrajući da će uspostavom toga jedinstva uslijediti opći savez Crkve s civilnom vlašću — teokracija. Treći period je *teurgički* (1890—1900). Razočaravši se nad lošim ostvarenjem teokracije posvećuje se estetskoj djelatnosti očekujući preobrazbu svijeta posredstvom umjetnosti, kojoj, prema njemu, pripada mistički karakter. Stoga se naziva teurgija.

Planovi i djelatnost Solovjeva, koje u ovom članku spominjemo, odnose se na drugi period njegova života kada se mnogo bavio pitanjima sjedinjenja Crkava i zbog toga prije sto godina boravio u Đakovu kod Strossmayera.

II. Pismo Vladimira Solovjeva Strossmayeru 1886.

Ovo pismo uputio je Solovjev Strossmayeru iz Zagreba neposredno nakon odlaska iz Đakova i to 29. rujna 1886. Originalni tekst je na francuskom jeziku, ovdje ga donosimo u svom prijevodu s potrebnim bilješkama:

Nekoliko razmatranja o sjedinjenju crkava

Pismo njegovoj Preuzvišenosti
Msgr-u J. J. STROSSMAYERU
biskupu bosanskom i srijemskom,
apostolskom administratoru Srbije,
državnom tajnom savjetniku Njegova Veličanstva itd. itd.

Monseigneur!

Providnost, volja Vrhovnog Svećenika i vaše vlastite zasluge učinile su od vas istinskog Posrednika između Svete stolice koja po božanskom pravu posjeduje ključeve budućih opredjeljenja svijeta i slavenske rase koja je po svoj vjerojatnosti pozvana ostvariti ta opredjeljenja. Ne zadovoljavajući se s tim što ste snažno doprinijeli čudesnom uskrснуću

⁴ Usp. D. STREMOOUKHOFF, *Vladimir Soloviev et son oeuvre messianique*, Paris, 1935, 8.

vašeg slavnog hrvatskog naroda, ne zadovoljavajući se što ste za nj ostali živo okrilje njegove nezavisnosti, vi ste uzeli k srcu i više interese drugih slavenskih naroda, od kojih se većina, na čelu s Rusijom, drži na žaljenja vrijednoj udaljenosti od velikog katoličkog jedinstva. Vaše plemenito srce otvorilo se tome Istoku uvijek znamenitom zbog budućnosti, a vaš bistri um uvidio je da se glavna zapreka ispunjenju te budućnosti sastoji u tisućljetnom *nesporazumu* koji nastavlja izolirati i lišavati međusobne potpore dvije velike polovice kršćanskog svijeta. Od tada, oslonjeni na nepokolebljivu STIJENU Crkve, podržani i ohrabreni dobrohotnom mudročću ovoga velikog rimskog Svećenika kojega je jedno staro proročanstvo označilo u nizu Papa mističnim nadimkom: *Lumen in Coelo* — vi ste upotrebljavali vaš genij i vašu zadivljujuću rječitost da služite stvari ponovnog sjedinjenja Crkava.

Zahvaljujući Bogu što nam je u takvoj stvari darovao takva branitelja, dopuštam si, Monseigneuru, da Vam uputim nekoliko zapažanja koja se odnose na povoljne okolnosti željenog rješenja velikog problema koji vas zaokuplja, moleći vas da s ovom Spomenicom postupite onako kako se vama bude činilo najprikladnijim.⁵

Istočna Crkva nije nikada odredila ni predložila na vjerovanje svojim vjernicima *kao obaveznu dogmu* nauku protivu katoličkoj istini. Dogmatske odluke sedam prvih ekumenskih koncila tvore čitav zbroj doktrinarnih istina, apsolutno nesumnjivih i nepromjenljivih, koje je Istočna Crkva u svojoj *cjelini* stalno i općenito priznavala. Sve ono što je izvan toga predmet je raspravljanja i može se smatrati samo kao posebna nauka ove ili one teološke škole, jednog ili drugog pojedinog teologa koji je manje ili više cijenjen, ali nikad nije imalo auktoritet nepogrešivog učiteljstva.

Akte nekih partikuliranih koncila (nakon odvajanja Crkava) i neke Katekizme (kao onaj Petra Mogile iz Kijeva, ili onaj Filaretov iz Moskve), unatoč svoj cijeni koju su uživali, Istočna Crkva nije nikada odobrila vrhovnom i konačnom odlukom, jer ona ne može njihovu nauku preoblikovati u dogme vjere bez nepogrešivog organa ekumenskog Koncila, a ovaj je u svojoj suvremenoj izolaciji nemoguć. Tako, u toj situaciji naša Crkva nema neku »simboličku knjigu« u smislu koji toj riječi daju katolici, ili pače i protestanti. Prije četrdeset godina objavio je jedan njemački protestant knjigu pod naslovom »*Libri symbolici Ecclesiae Orientalis*« (poslije je promijenio u drugi naslov: »*Monumenta fidei E. O.*«). To je zbirka dokumenata različitih epoha i vrlo nejednake vrijednosti; između ostalog sadrži i jedan spis čisto heretički i općenito kao takav kod nas priznat: *Confession Orientale (Anatolike Homologesis)* od slavnog kalvinski usmjerenog patrijarha Cirila Loucarisa. Zbirka od M. Kimmela očito nema nikakav oblik crkvenog auktoriteta i kod

⁵ Spomenica se je trebala štampati u vrlo malom broju primjeraka samo za uži krug. Izdana je s velikom pomnjom i uvezana u bijele korice. Prema bilješkama Milka Cepelića koji je bio Strossmayerov tajnik 1886. godine, ta je Solovjevova spomenica izdana samo u 10 primjeraka. Prva su tri poslana: jedan papi Leonu XIII, drugi državnom tajniku kard. Rampolli, treći nunciju Sv. Stolice u Beču msgru Vanutelliju; tri su druga primjerka ostavljena na raspolaganje Strossmayeru, a četiri su posljednja predana Solovjevu. Usp. MICHEL D'HERBIGNY, nav. dj., 146.

nas je poznata jedino među stručnjacima. — Nekako u isto vrijeme naša je vlada objavila (na grčkom, staroslavenskom i modernom ruskom) pod naslovom »*Knjiga pravila*« (Knjiga pravil) Zbornik crkvenih zakona koji, osim disciplinskih kanona Apostolā, Koncilā i nekih Otaca koje štuje opća Crkva, sadrži također istine pravoslavne vjere, i to one koje su bile formulirane u dva *simbola*: nicejskom i carigradskom i u tri *definicije* (horoi) četvrtog, šestog i sedmog Koncila. Očito je da ovaj službeni Zbornik naše Crkve ne sadrži nikakvu zabludu niti ikakav protukatolički elemenat.⁶

Stalna je činjenica da mišljenja naših istočnih teologa, manje ili više protivno katoličkoj istini, nisu općenito oni sami proglasili — niti su vjernici primili — kao *obavezne i nepogrešive dogme*, i to s istog naslova kao odluke ekumenskih koncila. Prema tome posve je očividno da je nepravedno učiniti odgovornom Istočnu Crkvu kao *tijelo* za ta protukatolička naučavanja naših teologa, kojima ona nikad nije dala konačnu potvrdu.

Razlika između neke teološke škole i nauke Crkve kojoj ta škola pripada, — ta je razlika, u određenoj mjeri, prisutna i u samom Katolicizmu. Spomenimo jedan primjer: u čitavom je svijetu poznato da je kroz stoljeća čitava jedna teološka škola, ona tomistička, i čitav jedan Red — dominikanski — napadao, ili najmanje nije htio priznati uzvišenu istinu Bezgrešnog Začetca Presvete Djevice, a tvrdio je i njezin udio u istočnom grijehu. No tko bi se usudio proglasiti odgovornom čitavu katoličku Crkvu zbog te zablude teologa, inače vrlo cijenjenih, ali koja u ovoj točki predstavlja njihovo vlastito mišljenje?

Sada je jasno, da je ova nužna razlika između nauke Crkve kao takve i nauke jedne škole ili teologa vrlo korisna za stvar sjedinjenja Crkava. U stvari *dogme naše Crkve* izražene u odlukama ekumenskih koncila jesu na isti način *potpuno ortodoksne i katoličke*, a nauke teologa u protuslovlju s Katolicizmom nisu dogme vjere određene od Crkve. Tako smo ujedinjeni s čitavim Katolicizmom po onome što mi sami priznajemo kao apsolutnu i nepromjenljivu istinu, dok zablude koje nas odvajaju od katoličkog jedinstva jesu mišljenja koja nemaju nikakav vrhunski auktoritet, čak niti u očima samih auktora i začetnika tih mišljenja.

Što se tiče zajednice vjernika Istočne Crkve, njih se ne može optužiti ni za kakvu određenu zabludu budući da je njihova vjera ista kao i katolička izuzevši nekih doktrinarnih definicija koje su nastale na Zapadu poslije odvajanja, a koje se uglavnom odnose na pravi karakter i svojstva vrhovne vlasti u Crkvi. Ovo se neznanje može tim više ispričati jer te točke katoličke nauke nije ni sama Zapadna Crkva konačno ustalila ni protumačila sve do novijeg doba — do posljednjeg Vatikanskog Koncila (I.).

Uostalom ne treba zaboraviti — a ta je okolnost vrlo važna i vrlo povoljna za stvar sjedinjenja — da u Istočnoj Crkvi ne postoji nikakav

⁶ Opaska VI. Solovjeva: U Zborniku religioznih zakona koji je kod nas bio na snazi sve do početka ovog stoljeća (knjiga zvana *Kormčaja knjiga* ili

unutarnji dogovor, nikakvo jedinstvo pogleda u odnosu na katoličku Crkvu. Kako na Istoku nije bilo ekumenskih koncila poslije razdvajanja Crkava (a prema našim najboljim teolozima nije ih ni moglo biti), situacija je takva da problem toga razdvajanja nije još ni prosudio sam nadležni auktoritet koji bismo mogli priznati u takvoj stvari; tako naš raskol postoji za nas same jedino *de facto*, ali nikako *de jure*. »Adhuc sub iudice lis est«.⁷

Pri takvom stanju pitanja nema mjesta čuđenju zbog vrlo velike raznolikosti različitih i protuslovnih mišljenja iznesenih od ruskih i grčkih teologa s obzirom na Katolicizam. Dok neki pisci (na sreću malobrojni) idu dotle da tvrde kako je Katolicizam ne samo izvan prave Crkve, nego također uopće izvan kršćanstva, dotle drugi mjerodavniji i ugledniji (kao npr. sadašnji metropolit Kijeva preosv. Msgr. Platon) izjavljuju da su Istočna i Zapadna Crkva dvije sestre blizanke razdvojene samo zbog nesporazuma.⁸

Između ove dvije krajnosti nalaze se sve moguće nijanse stanovišta i pogleda, negativnih i pozitivnih, antipatija i simpatija u odnosu prema Zapadnoj Crkvi, a izražene su u našoj teološkoj literaturi.⁹

Osim različitih mišljenja kod pojedinih teologa, imamo još i veliku oprečnost između ruske i grčke Crkve, zapravo u njihovu načinu prikazivanja katoličanstva. Dok Grci, čiji su vlastiti pokušaji jedinstva zanemarivi, ostaju pri besmislenom i svetogrdnom običaju da ponovno krste zapadne kršćane koji hoće stupiti u njihovu zajednicu (ne praveći nikakve razlike između katolika i protestanata) — dotle u Rusiji naprotiv priznaju kao valjano ne samo krštenje zapadnih kršćana, nego još više što se tiče katoličke Crkve priznaje se i valjanost ostalih sakramenata koje ona podjeljuje, osobito sakramenta Reda: uslijed toga su

• *Knjiga upravljanja*) nalazile su se neke besmislene priče nadahnute bizantskom mržnjom na katolicizam. Ali upravo zbog tih priča naša je vlada smatrala prikladnim dokinuti crkvenu upotrebu stare knjige *Kormčaja* i zamijeniti je novom *Knjigom pravila*.

⁷ Opaska Vl. Solovjeva: Kao što je poznato, metropolita čitave Rusije Izidor primio je na koncilu u Firenzi jedinstvo s Rimom. Vrativši se u Moskvu (gdje se već tada nalazio stvarni centar države i ruske Crkve) proglasio je čin sjedinjenja u katedrali Uznesenja Presv. Bogorodice. Boljari i narod, priča jedan kroničar, slušali su u šutnji. Jedino je ustao veliki vojvoda Vasilije izjavljujući da on to jedinstvo nikad neće prihvatiti, zaprijetio je metropolitu svrgnućem i zatvorom. Izidor se iselio u Italiju gdje je umro kao kardinal rimske Crkve. Poslije nekoliko godina ustadoše nećaci velikog vojvode protiv njega, zarobiše ga i oslijepiše. Vraćen na prijestolje od naroda nazvan je *Tamnim* i to mu je ime ostalo u našoj povijesti (Vasilij Tjemnyj).

⁸ Opaska Vl. Solovjeva: Msgr Platon je održao jedan govor 1884. godine u jednoj *katoličkoj* crkvi koja se nalazila na granici njegove eparhije. Mnoštvo vjernika obiju vjeroispovijesti primilo je sa živom radošću riječi mira i ljubavi koje je pravi kršćanski osjećaj stavio u usta ovog episkopa koji je imao više od osamdeset godina. No protukršćanski elementi u Rusiji i Poljskoj pobunili su se i potrudili svim sredstvima da ponište dobre učinke ovog događaja.

⁹ Opaska Vl. Solovjeva: Ono što, možebiti, još više ističe neodlučan položaj naše Crkve u odnosu na Katolicizam jest činjenica da su neki pojedinci javno priznavali kako vjeruju da su »nove« katoličke dogme samo zakoniti razvoj pravoslavne nauke — stoga mogu ostati u savršenom zajedništvu s Istočnom Crkvom. Ja bih mogao to potvrditi svojim vlastitim iskustvom.

katolički biskupi i svećenici kod nas primljeni na istom stupnju kao i naši. I — što je još značajnije — godine 1839. kad su sjedinjeni Ruteni u Rusiji bili prisiljeni vratiti se u zajednicu vladajuće Crkve, nije zahtijevano od tog naroda nikakvo odreknuće od njihova katoličkog vjeronanja. Sve nas to s pravom navodi na zaključak da je ruska Crkva priznavala ne samo djelotvornost milosti u Zapadnoj Crkvi, nego također i odsutnost svake dogmatske zablude ili bilo koje hereze u katoličkom naučavanju. Pa ako se je u isto vrijeme našlo u Rusiji pisaca — koji su sebe nazivali pravoslavnima a koje je podržavala izvjesna grupa klera — koji su ponovili stare heretičke uvrede izjavama kako je Katolicizam samo Antikristijanizam itd. — to je tada bilo samo jedno od onih mnogobrojnih protuslovlja koja, ukratko, predstavljaju veliku prednost za stvar jedinstva. U stvari, kad priznamo sva ova protuslovlja, ona će nužno postati nutarnji *poticaj* koji nas mora natjerati da postavimo pitanje onog velikog dana i uznastojimo to pitanje riješiti. Jednom kad ozbiljno svrnemo pažnju javnosti na nenormalno stanje naših vjerskih i crkvenih odnosa, morat ćemo nešto učiniti da iz tog stanja iziđemo. I, kako je sigurno da kod nas u tom pogledu ima više neznanja negoli zle volje, bit će dostatno obrazložiti problem u čistom svjetlu istine i znanosti, da bi on u *principu* bio riješen.

Što se tiče praktičnog rješenja, treba uzeti u obzir kao vrlo povoljnu okolnost činjenicu da Istočna Crkva, a posebno ruska Crkva, nije nikada sačinjavala dio zapadnog Patrijarhata, tako da nam jednoliki centralizam crkvene vlasti, koji se razvio u granicama latinske Crkve, ne bi mogao biti nametnut u svoj svojoj jačini. Suvremeno ustrojstvo katoličke Crkve određeno je, do neke mjere, i žalosnom činjenicom istočnog raskola koji je kroz stoljeća ograničio katoličko djelovanje samo na latinski patrijarhat, a tu je opća Crkva morala po jedinstvu dobiti ono što je izgubila po opsegu. No, »pereunte causa tollitur effectus« (kad je prestao uzrok nestalo je i učinka). Kad se staro jedinstvo jednom uspostavi, katolička će Crkva i dalje ostati *rimska* zbog središta svoga jedinstva, ali neće više biti — u svojoj cjelini — *latinska i zapadna*, kakva je sada zbog jednolikosti svoga ustrojstva i svoje uprave, bez obzira što dopušta različite obrede koji zauzimaju ne baš beznačajno mjesto. *Rimska* — ta riječ pokazuje *središte* koje postoji nepromijenjeno i jednako za čitav krug; *latinska*, to označava samo polovicu, veliki isječak kruga koji ne smije nikada konačno biti zauzet. *Rimska* Crkva, a ne *latinska* Crkva, jest »*mater et magistra omnium ecclesiarum*«; rimski biskup, a ne patrijarha Zapada, jest onaj koji govori nepogrešivo »*ex cathedra*«; — ne treba zaboraviti da je bilo vremena kad su rimski biskupi također bili Grci.

Ima u nas mnoštvo ljudi koji bi htjeli jedinstvo, ali se boje da budu *latinizirani*. Treba ih uvjeriti, da će Istočna Crkva, ako se vrati u katoličko jedinstvo, ako prizna da je naš Gospodin sv. Stolici htio dati vlast i ustanovu u osobi sv. Petra da bi sačuvao jedinstvo, solidarnost a s njom i opravdani napredak čitavog kršćanstva, sačuvati ne samo obred (što ide bez daljnega), nego također i potpunu samostalnost organizacije i uprave koju je imala prije odvajanja Crkava. — Da dotaknem samo jednu posebnu točku: vrhovni položaj koji je uvijek u Istočnoj Crkvi

pripadao, i sada pripada u Rusiji, Vlasti pravoslavnog Cara — taj bi ostao netaknut.

Uzevši u obzir što je do sada rečeno, bitna osnova sjedinjenja Crkava određena je ovim dvjema postavkama:

1) Razlika između posebnih mišljenja naših teologa — koja mogu biti kriva i protukatolička — i vjere Istočne Crkve u svojoj cjelini koja ostaje pravoslavna i katolička.

2) Razlika između auktoriteta Pape kao nasljednika sv. Petra — »*pastor et magister infallibilis Ecclesiae universalis*« — i njegove upravne vlasti kao Patrijarhe Zapada, razlika koja garantira samostalnost Istočne Crkve, bez čega je jedinstvo — ljudski rečeno — nemoguće.

Ja ne bih isticao ovu posljednju točku. Posve se pouzdajem u tradicionalnu i božanski potpomognutu razboritost Rimske Crkve te u vrhunsku oštroumnost i posebne vrline sadašnjeg velikog Svećenika. Prema nama, ne radi se ovdje o pravima koja treba braniti, nego o očinskoj ljubavi koju treba prihvatiti.

Uostalom, jedinstvo Crkava jednako će koristiti objema stranama. Rim će dobiti jedan pobožni narod koji je zanesen religijom, a u isto je vrijeme moćni i vjerni branitelj te religije. Rusija, koja po volji Božjoj drži u svojim rukama sudbinu Istoka, ne samo da će se osloboditi nesvojevoljnog grijeha raskola, nego će još »*eo ipso*« biti slobodna prihvatiti svoj veliki opći poziv, da ujedini oko sebe sve slavenske narode i utemelji novu civilizaciju stvarno kršćansku, a to znači da opet ujedini jednu istinu i mnogovrsnu slobodu u vrhovnom načelu ljubavi, obuhvaćajući sve u jedinstvu i dijeleći svima puninu jedinoga dobra.

Podastirući Vašoj Preuzvišenosti ovih nekoliko misli o predmetu koji Vam toliko leži na srcu, ja Vas molim da primite iskrene izraze poštovanja i dubokog divljenja s kojima ostajem uvijek

Vaš sin i vrlo odani sluga

Zagreb, 29. rujna 1886.

Dr Vladimir Solovjev

Pročitavši ovo pismo sada, nakon sto godina, primjećujemo jasno o kojim su temama raspravljali Solovjev i Strossmayer u dugim razgovorima i kakvu je mesijansku ulogu Solovjev namijenio svom ruskom narodu i Crkvi. No što se od toga ostvarilo? Ništa! Ipak je Solovjev ispravno uvidao da je prvenstveno važno tražiti ono što spaja, što nam je već zajedničko u vjeri i sakramentima. Taj princip je bio valjan i došao je u potpunosti do izražaja tek s Papom Ivanom XXIII. i II. vatikanskim saborom. To je ekumenska ideja. U tome su on i Strossmayer anticipirali vrijeme za gotovo stotinu godina. Ali također, taj dobronamjerni zanesenjak Solovjev nije uviđao dovoljno kakav teret socijalne zaostalosti leži na običnom narodu njegove Rusije nakon tek nedavno dokinutog kmetstva (1861). A pravoslavni Car, kojemu je on namijenio vodeću ulogu u Ruskoj Pravoslavnoj Crkvi već i zbog tradicionalne prošlosti, nije imao sluha za ona socijalna kretanja i vrenja zapretana u du-

godišnjem trpljenju naroda, koja su nekako koncem stoljeća u vrijeme smrti Solovjeva na svjetsku pozornicu dovela Lenjina. Kasniji događaji potisnuli su Rusku Pravoslavnu Crkvu u pozadinu a vizije Solovjeva o jedinstvu odgodili u historijska nedogled.

III. JOSIP JURAJ STROSSMAYER

Đakovački biskup Strossmayer postao je poznat u općoj Crkvi osobito u vrijeme I. vatikanskog sabora 1869—71. po mnogim svojim idejama kojima je pretekao čitavo stoljeće, jer su neke od tih ideja ostvarene tek nedavno (npr. internacionalizacija rimske kurije, očuvanje staroslavenškog jezika u liturgiji, crkveno jedinstvo, pravo mjesto Slavena u Crkvi). U domovini je poznat kao osnivač sveučilišta u Zagrebu, zatim Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, galerije slika, uopće kao mecena mnogih umjetnika i ljudi iz kulture. Široke naobrazbe i kulture, panslavist, pionir oživljavanja kulta sv. Ćirila i Metoda, osobito nakon enciklike *Grande munus* 1881. godine pape Leona XIII. koju je on za pravo dobrim dijelom kod pape i isposlovao. Pobornik crkvenog jedinstva s pravoslavnim crkvama kod Slavena, godinama je bio administrator katoličke Crkve u Srbiji. Na diplomatskom području jačao je veze pravoslavlja sa sv. Stolicom (konkordat Crne Gore sa sv. Stolicom, rad oko konkordata sa Srbijom i Rusijom...). Graditelj je prelijepe katedrale u Đakovu kojoj je 1882. kao posvetni natpis stavio riječi koje izražavaju srž njegove duše: »Slavi Božjoj, jedinstvu Crkava, slozi i ljubavi naroda svoga...«. Otvorena rana crkvena razjedinjenost bila mu je poticaj da je često svojim vjernicima o tome govorio: »... onda je grieh pred Bogom a sramota pred narodom o jedinstvu mučati, ili za njega ne hajati.«¹⁰ Upravo na toj oznaci njegova života i djelovanja ovdje ćemo se zaustaviti, i to u vezi s boravkom Vladimira Solovjeva kod njega u Đakovu 1886. godine.

Što je poglavito utjecalo na oblikovanje Strossmayerove ekumenske misli i na rad oko jedinstva posebno pravoslavnih Slavena? To je uglavnom teološka izobrazba koja pod utjecajem J. A. Möhlera poprima ekumensko obilježje i usmjerenje; zatim ideja sveslavenske uzajamnosti koju on usko veže s idejom sjedinjenja Crkava; poznanstvo i razmjena misli s Vladimirom Solovjevim; činjenica da je na biskupskoj stolici naslijedio apostola Slavena svetog Metoda; naglašena dijaspora u biskupiji i, konačno, služba apostolskog vikara za Srbiju koju obnaša dugi niz godina (1851—1897).

Na čemu se temelji, prema Strossmayeru, jedinstvo Crkava? Na žrtvi i križu Kristovu! No čujmo što on sam kaže: »Kako mi poleg svetog zvanja moğa najviše na duši leži udes, sloboda i sreća naroda moga, tako sam prošle godine na dan svetih naših apoštola Ćirila i Metoda rieč pred pravoviernim pukom o tom poveo: koja je razlika između dvie stare posestrime, to jest zapadne i iztočne crkve; koje žalibože od viekova i viekova razdvojene živu, dočim bi staro jedinstvo, stara međusobna ljubav i sloga od neizmernih upravo posljedica za jednu i za drugu i na

¹⁰ Usp. *Korizmena Okružnica*, u *Glasniku Biskupije Bosanske i Srijemske*, 4 (1886), 33.

zapadu i na iztoku bila. Ovo se dašto i cieloga zapada i iztoka tiče, osobito pak nas Slavena, koji već od vjekova u crkvenom obziru razdvojeni živimo, dočim bi upravo sveta crkva vječitim izvorom i zalogom među nami biti imala onoga jedinstva, koje je Isus Krist, Bog naš i spas duša, na drvetu križa osnovao i svetom krvju i smrću svojom posvetio, ter vječitoj svojoj zaručnici, crkvi kano najsvetiju baštinu izručio... Jedni smo, hvala Bogu, vjerom, koja nas sa Bogom našim i sa neumrluču našom spaja... Svetu baštinu istinā božjih u svoj svojoj prvobitnoj čistoći i cjelovitosti čuvamo i branimo — prstom pokazati možemo iztočnu crkvu, koja istu baštinu u krilu svom nosi i čuva.«¹¹

Ono što osobito učvršćuje jedinstvo jest sveta žrtva i svete tajne — sakramenti koji su nam isti: »Jedni smo pravim istinitim svećeničtvom i onom tri put svetom žrtvom, kojom smo na drvetu križa odkupljeni, i koja se i u jednoj i u drugoj crkvi na oltarima naših pravim, živim i istinitim načinom za to ponavlja, da celomu svijetu i svakom društvu bude vječiti izvor svake istine i pravde... nama pako Slavenom poleg svega toga još i vječita opomena i zalog vječiti onoga jedinstva, na koje smo svi očevidno Isusom Kristom i njegovim svetim otajstvom pozvani... Jedni smo i po onih posvećenih otajstvih, koja iz svete žrtve oltarske kano iz vječitoga i nepresahnjivoga vrela sedam živih voda proizviru i po svemu se širokom svijetu razlievaju.«¹²

U tom stavu Strossmayer je tako čvrst i doživotno opredijeljen da iz njega i proizlaze konkretne akcije u vezi s jedinstvom Crkava. Rusija i Solovjev su mu posebno na srcu: »Ovo je moj nauk i pravac, koji ću ja uvijek do smrti svoje slijediti, a drago mi je neizmerno i Bogu zahvaljujem, da se je našao muž učen i slavan s pravoslavne strane, učitelj na najdičnijem sveučilištu slavjanskom, koji je istim pravcem pošao, koji je čak i obširno djelo, koje se sada štampa, o crkvenom jedinstvu napisao, i koji u divnom upravo listu na mene između ostalih i to veli: 'od toga soedinjenja zavisit sudba Rossij, Slavjanstva i vsego mira'«. ¹³

IV. PISMO J. J. STROSSMAYERA NUNCIJU U BEČ

Nakon odlaska Vladimira Solovjeva iz Đakova, potaknut razgovorima s njim, Strossmayer je papinskom nunciju Serafinu Vanutelliju u Beč uputio pismo o problemu crkvenog jedinstva moleći ga da se i on za to zauzme kod pape Leona XIII.¹⁴ Strossmayer piše:

»Druga stvar koju imam saopćiti Vašoj Preuzvišenosti jest vrlo značajno i ujedno najbožanskije pitanje sjedinjenja crkava: pravoslavne i rimoktoličke. — Možda je već poznato Vašoj Preuzvišenosti da je gospodin Solowieff nedavno boravio u Zagrebu gdje će biti štampano njegovo opširno djelo u tri sveska o jedinstvu crkava.¹⁵ Gospodin Solowieff

¹¹ Usp. nav. mjesto, 29.

¹² Usp. nav. mjesto, 30.

¹³ Usp. nav. mjesto, 33.

¹⁴ Ovdje objavljujemo samo drugi dio pisma jer taj radi o crkvenom jedinstvu. Original je na latinskom (*Arhiv Bisk. Ord. Đakovo*, br. 1137/1886. od 12. listopada).

¹⁵ Radi se o djelu *Povijest i budućnost teokracije* koje je doštampano u svibnju 1887. u Zagrebu u Dioničkoj tiskari, na ruskom jeziku. U njem je bilo

me je posjetio u Rogaškoj i ovdje u Đakovu. Predmet naših razgovora bio je dakako uvijek i uvijek: jedinstvo crkava. Nedavno mi je poslao pismo za koje sam se pobrinuo da se odštampa u deset primjeraka. Tri primjerka šaljem Vašoj Preuzvišenosti; dva će možda biti poslana u Rim. Solowieff je čista, pobožna i doista sveta duša. Njegovo je mišljenje, a i mnogih kod nas kojima se i ja sam priklanjam: za promicanje jedinstva bit će promišljeno i milosno, ako se Njegova Svetost, prigodom svoga slavnog Jubileja o ovom jedinstvu progovoriti udostoji, poglavito radi toga, da isprazni strah pravoslavnih ukloni, da bi svetim jedinstvom njihova vlastita samostalnost, ili bilo koja druga prava i povlastice stoljetnom upotrebom posvećene, bilo na koji način u pogibao došle; no posve je istinito i nesumnjivo, da po svetom jedinstvu ova samostalnost, ova prava i povlastice moraju biti božanski zapečaćene i prvotnoj svojoj plodnosti vraćene. Ja ću sam možda još u toku ove godine, ako mi preostale životne sile dopuste, nešto učiniti, da bi slavenski narodni naraštaj koji se nalazi izvan krila svete majke Crkve tada doista o svome providnosnom predodređenju u Evropi i Aziji siguran i bez straha mogao biti; da bi se kao odsječena grana matičnom stablu, ili odlutala zraka svome suncu, ili potok gotovo presušio svome izvoru što prije vratio, dodavši ono što se prethodno u tu svrhu kao neki uvod dogoditi i pripremiti mora. U ovim strašnim nevoljama koje gotovo svakodnevno trpimo ili koje još teže i zlokobnije prijete gotovo čitavom svijetu, nesumnjivo je da ima čistih i doista pobožnih duša koje po nekom božanskom poticaju k *jedinstvu* teže kao jedinom lijeku tolikih zala. Ovoj stvari kao živi dokaz prilažem ulomak pisma kneginje Volkonsky,¹⁶ iz kojeg je očito, da se i u samoj slavenskoj pravoslavnoj crkvi za promicanje jedinstva i božanska žrtva kao vječni залог i cijena svake ljubavi, sloge i jedinstva svakodnevno prinosi i neprekidne se molitve u tu svrhu pred svemogućeg Boga izljevaju. Ove će molbe i želje tolikih pobožnih i svetih duša sigurno u svoje vrijeme Bog uslišati. Ja sâm kao grešnik jedva zaslužujem, da barem zoru ovoga presretnog dana ugledam; ali Solowieff i kneginja Volkonsky itd., duše pobožne i svete, sigurno će zaslužiti da vide, ako ne potpuno svjetlo a ono barem zvijezdu jutarnju ovoga presretnog svjetla koju nebeski otac za utjehu njihovu u svojoj vlasti drži zato što u najgorim okolnostima nisu očajavali, nego su svoje sile za promicanje jedinstva trošili. Solowieff i ja smo se dogovorili da se u Rimu za vrijeme svećeničkog jubileja vrhovnog i slavnog Pape našeg sastanemo, eda bismo za odluke i nakane naše svjetlo i blagoslov papinski izmolili...«.

J. J. STROSSMAYER

Tim riječima upućenim nunciju u Beč popratio je Strossmayer boravak Solovjeva kod sebe u Đakovu i njegova nastojanja oko kršćanskog jedinstva. Još jednom je Solovjev bio u Đakovu i to krajem 1888. godine kada je i božicevao ondje. Ipak moramo reći da je Strommayerova

mного pogrešaka jer korektori nisu znali ruski. Usp. MICHEL D'HERBIGNY, nav. djelo, 152.

¹⁶ Kneginja Jelisaveta Volkonsky rođena je 1838. u plemenitoj pravoslavnoj porodici. Djetinjstvo i mladost provela je u Rimu. Udala se za kneza Mihajla Volkonsky. Studijem povijesti i crkvenih otaca, te životom izbliza, uvjerila se u valjanost jedne opće Crkve. Njezino prijateljstvo sa Solovjevom datira od 1880. Razumjela ga je i podupirala. Kasnije je živjela u Beču i pisala

misao bila usmjerena na opću slavensku uzajamnost i jedinstvo, ali ne pod vodstvom Ruske Pravoslavne Crkve, jer je zazirao od ruskog imperijalizma, nego na temelju ćirilo-metodske baštine. Kasniji tok događaja to je i potvrdio. Strossmayer je proslavio 100. obljetnicu Metodove smrti 1885. godine i bio je obnovitelj i zanosni širitelj toga kulta. U svojoj novoj katedrali postavio je pokrajnji oltar u čast svetih slavenskih apostola Ćirila i Metoda. Tako je njegova katedrala s tim unutarnjim bogatstvom ostala živi svjedok njegovih nastojanja kroz ovih sto godina, sve do proslave 1100. obljetnice Metodove smrti koju smo svečano proslavili prošle godine (1985) — bezbroj puta spomenuvši Strossmayera i crkveno jedinstvo. Neki su mu zbog tih ideja i prigovarali. A on im odgovara: »... Ako bi možebit tkogod rekao: ti si, čovječe, odveć idealan, to je san iz koga nigda ne bude ništa; na što ja odgovaram: osvjedočenje za osvjedočenje. Ja sam uvjeren, da će to, što se sada snom i maštom označuje, do polovice ili najdulje do konca budućeg stoljeća blagoslovljena i spasonosna istina postati.«¹⁷

Tokovi povijesti ipak se tako lako ne mogu predvidjeti!

SOLOVJEV UND STROSSMAYER ÜBER DIE KIRCHENEINHEIT

Zusammenfassung

Der Artikel hat einen Gelegenheits- und Dokumentationscharakter. Hier geht es um die Begegnung zwischen dem russischen Philosophen Vladimir Solovjev und dem bekannten Bischof von Đakovo Josip Juraj Strossmayer. Diese Begegnung ereignete sich gerade vor 100 Jahren — im Jahr 1886. Das Gesprächsthema, das beide tief verbunden hatte, war die Frage der Kircheneinheit, heute auch Ökumenismus genannt. Bischof Strossmayer machte von sich die Rede am I. Vatikanischen Konzil, besonders dadurch, dass er eingetreten ist für die Kircheneinheit zwischen den orthodoxen Slawen.

Über dieses Thema sprachen Vladimir Solovjev und der Bischof Strossmayer miteinander. Nachdem Solovjev abgereist war, schrieb er einen langen Brief an den Bischof Strossmayer, wo er die gemeinsamen Elemente zwischen russisch-orthodoxen und katholischen Kirche hervorhob. Mögliche Unterschiede — meinte er — stammten von Theologen oder verschiedenen theologischen Schulen, haben aber keine Bestätigung der Universalkirche.

Strossmayer seinerseits schrieb einen Brief an den päpstlichen Nuntius in Wien und berichtete ihn über Ideen und Gedanken von Vladimir Solovjev. Er Bezeichnete ihn als eine reine, heilige und fromme Seele. Strossmayer bat den Nuntius, er möge bei dem Papst Leo XIII. in der Sache vermitteln. Diese beiden Briefe sind hier zum ersten Mal auf kroatisch veröffentlicht worden.

knjige i članke o crkvenom jedinstvu te organizirala molitve u tu svrhu. Prije nego se sastao sa Strossmayerom, Solovjev je svratio 29. lipnja 1886. u Beč da je posjeti. Ona je 1887. pristupila u Katoličku Crkvu, što je Solovjeva u prvi mah jako uzrujalo, ali je poštivao njezinu savjest. Usp. MICHEL D'HERBIGNY, nav. djelo, 157—159.

¹⁷ CEPELIC—PAVIC, *Josip Juraj Strossmayer*, Zagreb, 1900—1904, str. 809.